УДК 351.74 : 342.922

Іванченко О. Ю.,
здобувач кафедри адміністративного та господарського права
Запорізького національного університету

СКЛАДОВІ ЕФЕКТИВНОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ГАРАНТІЙ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАКОННОСТІ З НАДАННЯ СУДОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Анотація. У науковій статті визначаються особливості притягнення до відповідальності за відмову в наданні судових послуг в Україні. Автором виділено напрями ефективності реалізації юридичних гарантій законності надання судових послуг, а саме: вдосконалення адміністративно-правового регулювання і механізму контролю з боку суб'єктів публічної адміністрації через розмежування їхньої компетенції, порядку реалізації повноважень органів державної влади та місцевого самоврядування щодо контролю за наданням судових послуг; розроблення та прийняття Закону України «Про судові послуги», в якому варто визначити вичерпний перелік суб'єктів влади, які б здійснювали контроль у цій сфері, їхні повноваження, форми та процедури такої діяльності, методи, способи реалізації та відповідальність у разі зловживання здійсненням контролю тощо; посилення громадського контролю та створення ефективного зворотного зв'язку з організаціями громадянського суспільства шляхом розроблення та впровадження проекту «Поширення недержавного моніторингу за наданням якісних судових послуг», за допомогою якого підвищиться якість надання судових послуг відповідними суб'єктами публічної адміністрації тощо.

Ключові слова: адміністративне судочинство, гарантії, законність, судові послуги, гарантії забезпечення законності.

Постановка проблеми. У сучасному світі ступінь забезпеченості прав і свобод особи є важливим показником досягнутого суспільством і державою рівня цивілізованості. З метою реального здійснення кожним своїх суб'єктивних прав в Україні важливо визначити ті дієві механізми, які забезпечуватимуть можливість реалізації громадянами своїх прав у сучасних умовах політичних та економічних перетворень. Саме наявність дієвих юридичних гарантій здатна забезпечити практичну реалізацію кожною людиною закріплених за нею прав, зокрема, щодо отримання судових послуг в Україні.

Дослідженню питання юридичних гарантій у науковій літературі приділяли значну увагу такі вчені-теоретики, як Л.Д. Воєводін, М.В. Вітрук, Н.О. Боброва, В.О. Патюлін, В.В. Мамонов, О.В. Міцкевич, П.О. Недбайло, І.С. Самощенко, П.М. Рабінович, В.Ф. Погорілко тощо.

Мета статті – визначити особливості притягнення до відповідальності за відмову в наданні судових послуг в Україні, виділити напрями ефективності реалізації юридичних гарантій законності надання судових послуг.

Виклад основного матеріалу дослідження. Гарантії законності – це комплекс взаємопов'язаних об'єктивних умов та суб'єктивних факторів і спеціальних засобів, що забезпечують режим законності. Структурно гарантії законності класифікують на загальні та спеціальні [1, с. 92].

Юридичні гарантії є самостійним видом у системі гарантій. Слово «гарантія» (франц. «guarantie» – забезпечити) означає «запорука», «умова, котра забезпечує що-небудь» [2, с. 111; 3]. Під гарантіями прав і свобод в юридичній літературі розуміють; а) сукупність суб'єктивних та об'єктивних факторів [4], б) систему соціально-економічних, політичних, моральних, юридичних та організаційних передумов, умов, засобів і способів [5]. Термін «фактори» не може використовуватись на позначення гарантій, оскільки він більшою мірою означає характер явищ, чинників. Друге визначення насправді не розкриває зміст поняття гарантій, а лише перераховує їх види. Натомість не викликає сумнівів правильність визначення поняття гарантій як «умов, засобів і способів» [6], які забезпечують реалізацію та всебічну охорону прав [7].

Власне юридичними гарантіями ті чи інші «засоби і способи» стають лише через юридичну форму, через їхнє закріплення в нормах права. Сам по собі термін «юридичні гарантії» вказує на їх нормативно-правову основу. Натомість забезпечення гарантованості полягає, передусім, у здійсненні прав та виконанні обов'язків, які передбачені в чинних правових нормах. Загальновідомо, що норма сама по собі не може викликати певні правові результати, які досягаються за допомогою правової діяльності. Під діяльністю необхідно розуміти здійснення суб'єктивних прав та виконання юридичних обов'язків, покладених нормою права на відповідних суб'єктів трудових правовідносин [8].

З огляду на це вважаємо за доцільне виділити у структурі юридичних гарантій законності два елементи – правові норми та діяльність суб'єктів. Так, норма права встановлює для суб'єкта правовідносин конкретні обов'язки, виконання яких (тобто діяльність цього суб'єкта) забезпечуватиме реалізацію прав іншого суб'єкта. Закон же, у свою чергу, виступає юридичною підставою правової діяльності, а юридична діяльність є засобом виконання закону.

В юридичній літературі (О.В. Міцкевич, М.І. Матузов тощо) триває дискусія щодо спеціального призначення юридичних гарантій. Свого часу роль юридичних гарантій зводилась виключно до охорони і захисту прав громадян від будь-яких порушень із боку осіб, зобов'язаних забезпечити безперешкодне здійснення прав і свобод [9, с. 29; 10, с. 130–131]. У більш пізніх працях (Н.А. Боброва, І.Й. Магновський) поняття юридичних гарантій розширилось, деякі автори почали визнавати, що юридичні гарантії забезпечують і реалізацію прав громадян [11, с. 94; 12, с. 14].

В юридичній науці нині вже сформульовано чимало різних визначень поняття «юридичні гарантії», як близьких, так і відмінних за своїм змістом. Йдеться, насамперед, про юридичні гарантії в широкому розумінні, що стосуються різних галузей права.

Так, у загальноправовому значенні М.В. Кравчук зазначає, що правильно говорити про юридичні гарантії як про сукупність «засобів і способів» [13].

В.Ф. Погорілко під юридичними гарантіями розуміє передбачені законом спеціальні засоби практичного забезпечення прав і свобод людини і громадянина [14, с. 40]. У цьому визначенні не звертається увага на призначення юридичних гарантій, тобто на той факт, що саме вони забезпечують. Натомість дефініція цього поняття має містити вказівку на призначення цих «засобів і способів» як на одну з найбільш суттєвих ознак юридичних гарантій. Тому заслуговують на увагу визначення, в яких підкреслюється, що юридичні гарантії покликані забезпечувати фактичну реалізацію, всебічну охорону та захист прав громадян.

Доволі повним за своїм змістом, таким, що розкриває всі суттєві ознаки поняття «юридичні гарантії» в загальноправовому аспекті, є визначення, запропоноване В.О. Патюліним: під юридичними гарантіями варто розуміти правові норми, що визначають специфічні юридичні засоби, умови та порядок реалізації прав, юридичні засоби їх охорони та захисту у разі порушення [15, с. 237].

Розглянемо визначення поняття «правові гарантії законності». Наприклад, І.С. Самощенко під правовими гарантіями законності розуміє спеціальні нормативно-правові засоби, що гарантують неухильне виконання норм права, недопущення сваволі з боку органів і посадових осіб держави стосовно громадян, що забезпечують відновлення порушених прав і покарання порушників законності [16, с. 64]. На думку інших, це також діяльність державних органів (а подеколи і громадських організацій), яка здійснюється відповідно до цих норм [17].

До гарантій законності належить саме діяльність державних органів і громадських організацій (відповідно до юридичних норм) [18, с. 83]. Також є погляд, що під юридичними гарантіями треба розуміти систему нормативних та індивідуальних правових приписів і відповідну юридичну діяльність, спеціально призначену для забезпечення законності [19, с. 197].

Вчений С.М. Шило юридичні гарантії законності розглядає не лише як сукупність засобів та способів (це має місце в наведених вище визначеннях), а як єдність елементів, як цілісне юридичне утворення [20, с. 286].

До спеціальних гарантій належать правові (юридичні) гарантії законності, які являють собою специфічні юридичні засоби та внутрішні юридичні механізми, що є реальним втіленням законності у правовій сфері. До юридичних гарантій законності належать: повнота й ефективність юридичних норм; високий рівень контролю та нагляду за реалізацією законності; якісна діяльність компетентних органів влади із забезпечення законності; вдосконалення і покращення юридичної практики; ефективність заходів юридичної відповідальності.

Спеціальні юридичні гарантії можна класифікувати на такі групи:

− загально-правові гарантії (розвиненість правової системи загалом; повнота та несуперечність законодавства; наявність розвинутої юридичної техніки та юридичної процедури; певний рівень правової культури суспільства);

− організаційно-правові гарантії (діяльність законодавчої, виконавчої, судової влади та Президента як гаранта Конституції України, а також органів спеціального призначення як гаранта ефективності законів та створення умов для їх реалізації та захисту);

− процесуальні гарантії (наявність ефективних засобів державного примусу; презумпція невинуватості; рівність правового статусу; невідчужуваність прав та обов'язків суб'єктів; нормативно визначений принцип невідворотності покарання за порушення Закону) [21, с. 135].

Висновки. Отже, для ефективності реалізації юридичних гарантій законності надання судових послуг необхідно:

− вдосконалити адміністративно-правове регулювання, механізм контролю з боку суб'єктів публічної адміністрації через розмежування їхньої компетенції, порядок реалізації повноважень органів державної влади та місцевого самоврядування щодо контролю за наданням судових послуг;

− розробити та прийняти Закон України «Про судові послуги», в якому визначити вичерпний перелік суб'єктів влади, які б здійснювали контроль у цій сфері, їхні повноваження, форми та процедури такої діяльності, методи, способи реалізації та відповідальність у разі зловживання здійсненням контролю тощо;

− посилити громадський контроль та створити ефективний зворотний зв'язок з організаціями громадянського суспільства шляхом розроблення та впровадження проекту «Поширення недержавного моніторингу за наданням якісних судових послуг», за допомогою якого підвищиться якість надання судових послуг відповідними суб'єктами публічної адміністрації тощо.

Література:

1. Кельман М.С., Мурашин О.Г., Хома Н.М. Загальна теорія держави та права: Підручник / М.С. Кельман, О.Г. Мурашин, Н.М. Хома. – Львів: «Новий світ», 2003. – 609 с.
2. Словарь иностранных слов / Ред. филол. словарей рус. языка. – 15-е изд., доп. – М.: Русский язык, 1998. – 111 с.
3. Ожегов С.И. Словарь русского языка / под ред. Н.Ю. Шведовой. – М, 1986. – 786 с.
4. Сабиконов С.Н. Социалистическая законность в деятельности ОВД – важная гарантия охраны прав и законных интересов граждан / С.Н. Сабиконов. – Караганда, 1983. – 431 с.
5. Теория государства и права : учебник / А.С. Пиголкин, А.Н. Головистикова, Ю.А. Дмитриев, А.Х. Саидов. – М.: Юрайт, 2006. – 613 с.
6. Кашанина Т.В. Правовые понятия как средства постижения содержания права / Т.В. Кашанина // Советское государство и право. − 1981. – № 1. – С. 36−44.
7. Бандурка О.М. Професійна етика працівників органів внутрішніх справ / О.М. Бандурка. – Харків: Нац. ун-т внутр. справ, 2001. – 220 с.
8. Теорія держави та права : Підручник / Мін-во освіти і науки України, молоді та спорту; НАБС; Є.О. Гіда, Є.В. Білозьоров, А.М. Завальний, А.О. Осауленко, Ю.В. Кривицький, Д.О. Тихомиров. – К.: Видавець О.С. Ліпкан, 2011. – 575 с.
9. Мицкевич А.В. О гарантиях прав и свобод советских граждан в общенародном социалистическом обществе / А.В. Мицкевич // Советское государство и право. – 1963. – № 8. – С. 29.
10. Матузов Н.И. Субъективные права граждан СССР / Н.И. Матузов. – Саратов: Приволжское книжное издание, 1966. – С. 130−133.
11. Боброва Н.А. Гарантии реализации государственно-правовых норм / Н.А. Боброва. – Воронеж, 1984. – С. 92−98.
12. Магновський І.Й. Гарантії прав і свобод людини і громадянина в праві України (теоретико-правовий аспект) : автореф. дис. ... к.ю.н. : 12.00.01 / І.Й. Магновський. – Нац. акад. внутр. справ України. – К., 2003. – 20 с.
13. Кравчук М.В. Теорія держави і права (опорні конспекти) / М.В. Кривчук. – К.: Атіка, 2013. – 287 с
14. Погорілко В.Ф., Сірий В.І. Права та свободи людини і громадянина в Україні / В.Ф. Погорілко, В.І. Сірий. – К., 1997. – С. 40.
15. Патюлин Б.А. Государство и личность в СССР (правовые аспекты взаимоотношений) / Б.А. Патюлин. – М.: Наука, 1974. – 237 с.
16. Самощенко И.С. Охрана режима законности Советским государством / И.С. Самощенко. – М.: Госюриздат, 1960. – С. 64.
17. Лунев А.Е., Студеникин С.С. Социалистическая законность в советском государственном управлении / А.Е. Лунев, С.С. Студеникин. – М.: Юрид. изд-во Минюст. СССР, 1948. – С. 105−106.
18. Мицкевич А.В. Субъекты советского права / А.В. Мицкевич. – М.: ГИЮЛ, 1962. – С. 83.

19. Нагарний О.П. Законність в адміністративній діяльності органів внутрішніх справ та шляхи її удосконалення : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / О.П. Нагарний. – К.: Нац. акад. внутр. справ, 2003. – 205 с.
20. Шило С.М. Поняття та зміст правових гарантій законності в сфері адміністративної діяльності міліції / С.М. Шило // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. – 2013. – № 4. – С. 283−292.
21. Околіта С.В. Справедливість та законність як принципи державно-правового регулювання : дис. ... канд. наук із держ. упр. : 25.00.02 / С.В. Околіта. – К., 2000. – С. 135.

Иванченко А. Ю. Составляющие эффективности реализации гарантий обеспечения законности по предоставлению судебных услуг в Украине

Аннотация. В научной статье определяются особенности привлечения к ответственности за отказ в предоставлении судебных услуг в Украине. Автором выделены направления эффективности реализации юридических гарантий законности предоставления судебных услуг, а именно: усовершенствовать административно-правовое регулирование, механизм контроля со стороны субъектов публичной администрации через разграничение их компетенции, порядок реализации полномочий органов государственной власти и местного самоуправления по контролю за предоставлением судебных услуг; разработать и принять Закон Украины «О судебных услугах», где нужно определить исчерпывающий перечень субъектов власти, которые осуществляли контроль в этой сфере, их полномочия, формы и процедуры такой деятельности, методы, способы реализации и ответственность в случае злоупотребления осуществлением контроля и т.д.; усилить общественный контроль и создание эффективной обратной связи с организациями гражданского общества путем разработки и внедрения проекта «Распространение негосударственного мониторинга за предоставлением качественных судебных услуг», с помощью которого повысится качество предоставления судебных услуг соответствующими субъектами публичной администрации и тому подобное.

Ключевые слова: административное судопроизводство, гарантии, законность, судебные услуги, гарантии обеспечения законности.

Ivanchenko O. Ingredients of the effectiveness of implementation of law enforcement guarantees in providing judicial services in Ukraine

Summary. The article identifies the peculiarities of bringing to justice the refusal to provide judicial services in Ukraine. The author highlights the areas of effectiveness of the implementation of legal guarantees of the legality of providing judicial services, namely: to improve the administrative and legal regulation and mechanism of control by the subjects of public administration through the delimitation of their competence; the procedure for the exercise of the powers of state authorities and local self-government to control the provision of judicial services; to develop and adopt the Law "On Judicial Services" in Ukraine, which defines an exhaustive list of subjects that would exercise control in this area, their powers, forms and procedures for such activities, methods, methods of implementation and liability in case of abuse of control, etc. ; strengthening public control and creating effective feedback with civil society organizations through the development and implementation of the project "Dissemination of non-state monitoring of the provision of high-quality judicial services", which will increase the quality of providing judicial services by the relevant actors of public administration, etc.

Key words: administrative justice, guarantees, legality, judicial services, guarantees of legality.